

játékszín

TARJÁN TAMÁS

„Mi, sileneiek”

Weöres Sándor „Szent György és a sárkány”-a a Nemzetiben

Egyszer volt, hol nem volt egy nyolc-karú sárkány. Silene lakói hittek benne, tehát inkább volt, mint nem volt. A Drindrin néven is tisztelt Hydrának minden Tavaszünnepeken egy szüzlányt áldoztak a polgárok, a város főterén pedig - azaz a piacon -- márvány emlékmű hirdette az elnyomó sárkány dicsőségét. A szürke kőoszlop csúcsán valami ezüst gömbféle üldögél. Olyan, mint a csírázó krumpli. Lehet a sokkarú szörny jelképe, és lehet mesterséges hold. A mítosz sár-kányaként inkább neveltes, mint félelmetes; a legmodernebb technika szputnyikjaként inkább félelmetes, mint neveltes.

Aser Tamás rendező és a színpadképet tervező Pauer Gyula ezzel az emlékművel találták el legpontosabban Weöres Sándor tragikomédiáját. Az obeliszk az eredeti műben nem szerepel: színházi lelemény, új főszereplő. Ha éppen nem látjuk, akkor is érezhetően jelen van; a forgószínpad többször is fenyegetően, méltóságteljesen hordozza körbe; s minden más díszletelem mögül is folytonosan előjön, kibukkan. A megtévesztésig márványszerű, de nem lehet nem észrevenni, hogy műanyagból s talán könnyű textíliából készült. Évezredes emlékmű és szétszedhető díszlet egyszerre. Komorságát kiemelik - s mindjárt jelentéktelenné is teszik a fehér papírgirlandok.

Ez a központi fontosságú, állandó s mégis folyton változó díszletelem mint-egy összefoglalja Weöres színművének lényegét. Megtartja a darabot eredeti közzegében, de - az írói szándékkal egyezően - az emberiség teljes történetének szimbólumává is emeli: a mítosz homályába vesző ősidőktől a jövő kozmikus titkaiig ível a *Szent György és a sárkány* ideje. A tragikus és a komikus állandóan elegyednek, bizonyos és bizonytalan hancúroznak egymással.

Mint Weöres Sándor egész életművének, úgy ennek az 1965-ben keletkezett színjátéknak is a részletek tobzódó asszociatív pompája a nagy értéke. Weöresre nem érvényes a gyakorta használt szókép: ő nem építi életművét, legalábbis tökéletes, befejezhető „épitmény remé-

nyében nem. Tehetsége, érzékenysége, műveltsége s kisebb részben élettapasztalata fölhalmozta mindazokat az anyagokat, amelyek a legpazarabb palota megalkotásához is többszörösen elegendők volnának. Weöres azonban irtózik attól, hogy készre törő pallér, a mű befejezéséért szorgosan dolgozó építőmester legyen. A kövek, téglák, cserepek, anyagok és színek rejtette végtelen lehetőséget: a rendezetlen elemek nyitottságát nem cseréli el az „egyetlenegy”, a „kész” „tökélyéért”. Világszemléletéből - amelyről még lesz szó - logikusan következik, hogy a részletek mestere, s nem a szerkezeté, az arányoké, a kompozícióé elsősorban. Munkásságának legfőbb és legmaradandóbb műfaja a rövid lírai költemény lévén, ez egyáltalán nem is baj: a versben teljes egészésként érvényesülhet, ragyoghat a részlet. Am ami húsz-harminc soros vershez elegendő, sok száz soros drámai műhöz már kevés lehet - illetve épp csak a nagyszerű lírai betétekhez elegendő. Talán részben ez az oka, hogy Weöres számos remek verssel írta be nevét a magyar líra történetébe, de drámai művei nem tartoznak a nagyobbak közé. Szemléletének eredetisége és részleteinek gazdagsága ellenére az Octopus: a Szent György-dráma (vagy sárkány-dráma) sem.

A költő szemléletének és tehetségének kiválóan megfelelő tárgyat és formát vá-

lasztott e tragikomédiájának írásakor. Páratlan utánczó-újraterejtő készsége egyfelől a misztériumjátékok, másfelől az Erzsébet-kor jellegzetes drámatípusát használta föl. Valószínűleg nem elsősorban a shakespeare-i drámát - de mert a további ihletőket: Webster, Kydet, Aphra Behnt Magyarországon Weöres Sándoron kívül bizonyára csak igen kevesen ismerik alaposan, a *Szent György és a sárkány* kiváló Shakespeare-utánczatnak - néha paródiának -- hat. Nem tartozhat Webster, Kyd és író társaik megszállott olvasói közé Aser Tamás sem, ezért tudatosan és helyesen csak a Shakespeare-utalásokat szólaltatja meg, még hangsúlyosabban is, mint Weöres.

E drámaforma epikus természete, valamint a misztériumdrama epizodikus cselekményessége lehetővé teszi, hogy Weöres sokszereplős, szerteágazó, dinamikus, sodró és színpompás művet hozzon létre. Az alapozásban, az invencióban valóban van shakespeare-i is: kultúrhistoriai és művészettörténeti-irodalmi ismeretei fölényesen átsegítenék minden gondon. Weöres sok részletet mesterien alkot meg - Lauro és Isabel testvér-szerelmi kettősét akár a *Fairy Spring* erotikus verseinek sorába is beiktathatná a költő; egyes a l a k - í g y számos mellék-figura, a főszereplők közül Inganga királyné - kitűnőek, máskor viszont megfelelkezik egy-egy szituáció kiaknázásá-

Weöres Sándor: *Szent György és a sárkány* (Nemzeti Színház). Isabel (Pogány Judit) feláldozása

ról, és következetlen a jellembrázolásban. Miron és Sirio összetűzése indokolatlanul heves, Giorgio és Drinus kapcsolata viszont több és kibontottabb drámai mozzanatot igényelne. Az emberben is a változatosságot, a végleteket, a gazdagságot értékelő író természetesen nem sokat törődik a csak egy-két fontos vonást kiemelő jellemezővel (alaposan megnehezítve ezzel nem egy színész dolgát). Ezt a fogyatékoságot nem lehet a dráma kétségtelenül lenyűgöző életgazdagságával fölmenteni.

A választott forma: a shakespeare-i reneszánsz dráma csak ezen az egy ponton: az életgazdagságban mutatja reneszánsz világszemléletűnek Weöres Sándort. A történelemről alkotott képe éppenséggel „antireneszánsznak” minősíthető. Meggyőződése szerint a viszonylag jó helyébe rossz, a rossz helyébe még rosszabb kerül. Silenében Icandas király dicsőséges uralkodásának emlékét már csak Inganga anyakirálynő őrzi. A mostani uralkodó a hitvány, iszákos Cannidas. Utódja a csapongó, de rokonszenves Lauro lehetne - ha végül nem a szellemi fogyatékos Uttaganga királynót emelnék a trónra, éppen abban a pillanatban, amikor „pipilnie kell”.

Inganga, a pogány, barbár város királynéja nem is titkolja a felszabadító-ként érkező római hadvezér, a Szent Györgyként tisztelt Giorgio előtt: nem kíván ártani neki, mert „úgyis csak rosszabb érkezik helyetted”. Szent György, a naiv, moralizáló tisztesség s a Rómában, Diocletianus által még javában üldözött keresztény eszmék bajnoka az, aki - noha megmenti Silenét és szüzeit a sárkánytól - még mélyebb politikai és erkölcsi válságba taszítja a várost. A „forradalmi” változás végső eseményei nélküle zajlanak; a sárkány helyébe az ő képe kerül a címerekbe, de mintha a felirat nélküli márványoszlop - amely előtt oly sokan szónokoltak már a népnek - azt hirdetné: meghalt a sárkány - éljen a sárkány!

Ezzel a történelemfelfogással, ezzel a szemlélettel nyilván Aser Tamásnak is vitája van. Nem azért, mert Weöres nézeteivel vitázni illenek, hanem mert eddigi rendezései ellentmondanak a világképnek. Ha egyik-másik munkájának részletei szerint kacérkodik is olykor a „rossz helyébe rosszabb jön” gondolatával, többnyire mégis bírálja ezt a felfogást. Elgondolható itt legutóbbi Brecht-rem-

dezésének (*A szecsúáni jó/élek*) befejezésére utalni.

Aser fölismerte, hogy a kritika semmi esetre sem történhet kívülről, bármiféle erőszakolt, didaktikus vagy távolságtartó módon. A paradoxonokat kedvelő Weöres Sándor-i világban maga is egy paradoxonhoz igazodott: a kritika érdekében a lehető legerőteljesebben azonosult a darabba]. Fölismerte, hogy az író ilyennek látja a világot: nem minősít, csak tényről állapít meg tragikomédiájával. Történelemfilozófiája, a hatalom moráljáról vallott nézete tehát nem „pesszimista”, nem „rezignált”, nem „szkeptikus”, nem is leegyszerűsítő: csupán ilyen. Nem, vagy csak kis részben alapul tapasztalaton és következtetésen: döntően filozófiai természetű, s egy nagyobb koncepció része.

A rendező óvatosan átminősítő munkájának első állomása a szövegmodosítás, a dramaturgiai alakítás. Ezt - bár a színpad nem jelöli - nyilván kollegiális segítségével végezte; ebben és más vonatkozásokban is támaszkodott a Zsámbéki Gábor rendezte, néhány évvel ezelőtti kaposvári bemutatóra. A teljes terjedelmében előadhatatlan szövegből viszonylag kevés marad el, s egy-két figura esik áldozatul az ésszerű átszabásnak. Weöres a darabzárásban pisilni guggoltatja le az új királynőt, Uttagangát. A vaskos jelenet illik a darab szelleméhez, könnyűszerrel érthető, s van benne valami gyerekes-játékos vonás is (amit a *Macskajáték*, Örkény István tragikomédiájának befejezése közismerten ki is aknáz). Aser viszont nem az új királynővel, hanem az új királlyal: a levegőben szálló Jézussal búcsúzik a közönségtől. A Megváltó korábban Szent Györgynek jelent meg - most karjait széttárva, az ikonográfiából jól ismert mozdulattal röpül át a színpadi légtéren, mintha azt mondaná: *I am sorry*. Sajnálom, képtelenség ezeket megváltani. S ezután gördülhet le a függöny, amit az írott szövegben Weöres stílszerűen, az ihlető formai eredetire játékosan célozva *The Enddel* jelez.

Mi ebben a kis változtatásban a lényeg? Aser egyrészt tolmácsolja - eltérő módon, de lényegében változatlan jelentéssel -- az írói konklúziót; de az össze-omlott - a sárkány körül forgó - régi silenei rendszer szerencsétlen királynői hülyéje helyett Szent György Krisztus királyát állítja az utolsó gondolat fény-körébe. Mindaz, amit Jézus történetileg, kultúrhistoriailag, vallásilag és erkölcsileg megtestesít, önmagában igen ellent-

mondásos - de szimbolikus alakja a pogány, barbár világba kötődő Uttagangaéknál jóval gazdagabb jelentésű. Ha a darab szellemétől nem volna idegen, még fejlődésről is beszélhetnénk. Ezzel Aser nemcsak elfogadja, hanem csöndes-ironikusan kritizálja is a weöresi álláspontot.

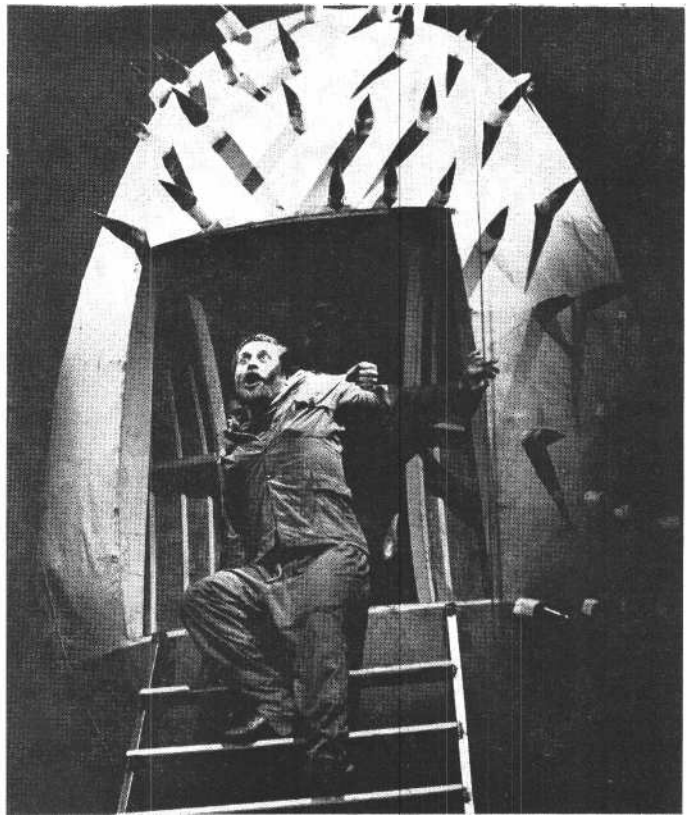
A rendező alkata egy vonatkozásban föltétlenül ellenkezője az íróéknak. Weöres Sándor nagymestere a részleteknek, de nem mindig vesződik a műegésszel. Aser Tamás, ha kedve és kedélye úgy hozza, elhanyagol részleteket, ám az elő-adás főgondolatát, egészét mindig karakteresen kidolgozza. Újabb paradoxon: éppen ezért állítható mindkettőjüknek még gyöngébben sikerült műveikről is, hogy nem érdektelenek (persze Weöres és Aser képességeit itt nem kívánjuk összehasonlítani, ez lehetetlen is volna; csupán a tehetség természetéről van szó).

Az előadás fővonalának kidolgozására törekvő Aser és a részletekben remeklő Weöres Sándor találkozása a megvalósult színpadi műben felemás eredményt hozott. A rendezőnek néha sikerült - a maga koncepciója szerint - mellékes elemet beemelni a fősodorba (például az álombeli Jézus-alakot vagy a piaci jelene-eket), máskor viszont értékes személyeket és mozzanatokot is elvet, árnyékban hagy (Batrachot, a hajóst és kocsmárost, Sirio konfliktusát az egyéni sors és a közösségi feladat szorításában). Az előadás hullámzik: egyes részek szürkén, lustán, unalmasan hömpölyögnek, hogy azután váratlanul fússanak a helyükbe vibráló, tajtékos habok. Jellemző, hogy a legelső és a legutolsó jelenetet kivételes gonddal alakította a rendező. Az utóbbiról már szövegünk - a dráma indulása azzal tűnik ki, hogy a nyomorék Drinus alakján keresztül mintegy fölvezet Silene lehetséges korábbi történelmét. Nem egyszerűen egy béna ostoráros vonszolja ma-gát a színre: Drinus egy harsogó katona-zenekar tagjainak lábai közül kúszik elő. A sárkány Silenéjében a város történelme és a személyes sors még akkor is összefonódik, ha Drinus nem föltétlenül fegyveres harcban lett nyomorék (nem örökre, mert Szent György visszaadja a talán szimuláló, talán csak akaratát vesztett ember járását).

Ami az eleje és vége közt van (három és fél óra), az - mondottuk - változatos. Ott igazán jó, ahol sikerült megjeleníteni az élet lüktető elevevését, változatos-gát, fordulatot és váratlan helyzeteket, gazdag és nemritkán derűs színeit. „Itt nem győz más, mint az a forró atmoszféra,

Szent György (Vajda László) és Nela (Lázár Kati) Weöres drámájában

Drinus (Koltai Róbert) a sárkány szentélyének torkában (Iklády László felvételei)

mely mindent szerelmesen fojtogat, és mindent gyilkosan fölemeszt, de környezetlen örök forgásában mégis a szakadatlan életet jelenti" - írja darabjáról Weöres. Asert a szerelmes fojtogatás jobban érdekli, mint a gyilkos fölemesztés, s hogy a forgás örök, egyforma volna, abban szelíden kételkedik. Igyekszik hiánytalanul közvetíteni az írói gondolatot a közvetítés módjával viszont enyhén bírálja is azt, legalábbis a más nemzedékbe tartozó ember kételeyeit kifejezve. Megemlítenő például, ahogyan az általában meghatározhatatlan életkorú politikusokkal mintegy szembeállítva az energikus fiatalok - nők és férfiak, szűkek és kujonok - különféle csoportjait jellemzi. Aser fiatalembereiben - szellemiségükben, aktivitásukban, termékenységükben - ott rejlik egy értelmes változás lehetősége. Különösen Lauro tinédzseralakját munkálta ki alaposan a rendezői figyelem.

A színészvezetés ugyancsak változatosnak minősíthető. A megfelelő sokszólamúsággal, méltósággal és ironiával a népes társulattól egyedül a vendég Sulyok Mária, Inganga alakítója rendelkezik. Tragika és komika egyszerre: az egyik pillanatban súlyos igazságok megfogalmazója, a másikban - észrevétlenül váltva már színházat játszik. A világgal már nincs kapcsolata, magára maradt fenségesen és szánalmasan - de pillanatonként figyelmet és szeretetet parancsol, könyörög, áhít magának. Egymaga hitelesíti sorsával a kipusztulóban levő silenci királyi családot. Drámai és lírai hitele

együtt, egymásban érvényesül. Színpadi halálának röpke, szinte derűs pillanata maradandó élmény. Szerepe mozdulatlanságra kényszeríti, de mélyebb művészi okból bánik a lehető legtakarékosabban a gesztusokkal, mimikával, kifejezőeszközökkel: egyszerű és kemény vonásokkal formálja, bárdolja ki a pogány nagyaszonyt. Lelki gazdagsága akkor fénylik föl, ha értékkel találkozik: Giorgio előtt bölcsessége, Lauro előtt érzelmessége nyílik meg.

A nála ideális játékegyensúly minden más színésznél többé-kevésbé fölborul. Az oly sok és oly ellentétes vonásból nem készülnek el a jellemötvetetek. Avar Istvánt (Cannidas), Vörös Esztert (Barbara) csak a komédiai színek ragadják el; a színészek többségét - például Gelley Kornélt, Piróth Gyulát, Benedek Miklóst, Papp Zoltánt - csak a tragédiaiak. Amit és ahogy eljátszanak: jó - de hiányzik az alakteremtés polifóniája. Sokak számára marad idegen szerepük, sőt a mű világa .is: Molnár Piroska, Horváth József, Koltai Róbert más szerepeikben megkedvelt vonásaikkal gazdálkodnak. Ezt teszi Ronyecz Mária és Lázár Kati is, nekik azonban, részben a hálásabb szereplehetőségnek köszönhetően, sikerült figurákat kidolgozniuk. A főiskolás Dörner György Laurója kellemes meglepetés. Pogány Judit Isabelje még a külsőségekben is messze marad a megvalósítástól. Beszéde, artikulációja szétzilálja a verses részek jambusait - ebben azonban nem egyedül vétkes: egy-két kivételtől eltekintve az előadás ismét föl-

hívja a figyelmet színészeink jelentős hányadának rossz hangsúlyaira, szótagnyelvedő, hibás, hiányos beszédkultúrájára.

Vajda László mackós bumfordisággal és jóságos lélekkel alakítja Szent György vitézt. Megformálásában Giorgio nem nyeri el valóságos súlyát, jelentőségét: e naivul hitbuzgó ember túlságosan is könnyű szentnek, megfuttatott ellenségnek és sárkányölőnek a pogányok számára. Meglehet azonban, hogy egy ártatlanságában is erélyesebb Szent György sem küzdhetne sikeresebben sárkányékkal?

Talánokat viszünk haza magunkkal a *Szent György és a sárkány* igen érdekes, mindenképp elgondolkoztató, változatos színvonalú előadásáról. Meditálhatunk, ujjonghatunk, dühönghetünk, tiltakozhatunk világszemléletünk, ízlésünk, kedélyünk szerint. Mi, silencieik.

Weöres Sándor : *Szent György és a sárkány* (Nemzeti Színház)

Rendező: Aser Tamás. Segédrendező: Thuróczy Katalin. Zeneszerző: Darvas Ferenc. Zenei vezető: Simon Zoltán. Koreográfus: Szigeti Károly. Díszlet- és jelmeztervező: Pauer Gyula. Szcenikus: Bakó József.

Szereplők: Vajda László, Avar István, Sulyok Mária m. v., Horkai János, Helyey László, Gelley Kornél, Benedek Miklós, Piróth Gyula, Dörner György f. h., Pogány Judit, Csomós Mari, Papp Zoltán, Molnár Piroska, Básti Juli f. h., Vörös Eszter, Antal Olga, Koltai Róbert, Horváth József, Lázár Kati, Ronyecz Mária, Sándor Erzsébet f. h., Hollós Melitta, Máté Gábor f. h., Kassai Károly f. h., Bezzerédi Zoltán f. h., Felföldy László, Eperjes Károly E. h., Szirtes Gábor f. h., Csurka László, Pathó István, Csepeli Sándor, Szacsвай László.